

RYSSEN PÅ SMÅSKÄREN

Tynderös historia är fylld av stora och starka personligheter. Frågan är om inte "ryssen på Småskären" var den mest märkvärdige av dem alla trots att han gjorde så lite väsen av sig där han bodde i en övergiven fiskarstuga på det nästan kala skäret med det öppna havet som enda granne.

Han satte inga spår efter sig på Tynderö men hela hans liv var så dramatiskt och spektakulärt att han mer än väl tjänade ihop till de sista lugna och fina åren i den enkla fiskarstugan på det nästan kala skäret.

"Ryssen på Småskären" blev en slags sagogestalt, inte minst sedan han för evigt lämnat Småskären och gått ur tiden 1962. Han gled bort lika gentlemannamässigt och försynt som han kom. Plötsligt var han inte där längre och det var för sent för Tynderöborna att stifta hans närmare bekantskap.

Han blev en mytfigur som visserligen många Åstöbor träffat och växlat några ord med men som ändå förblev en namnlös främling.

– Man såg honom på håll när man var ute och fiskade men någon närmare kontakt hade jag aldrig med honom, säger Gösta Holmgren, minnesgod Åstöbo.

Kanske såg lokalbefolkningen denne märklige utlänning som en inkräktare, en främling som objuden fiskade på deras vatten. Det tror dock inte Gösta Holmgren på.

– Jag minns ingen som sade något negativt om ryssen, säger Gösta. Han hade gott anseende på Åstön.

Han höll för det mesta för sig själv, han ägnade mest tiden åt fiske och han kom över Sundsvallsbukten i en stilig passbåt med dåtidens största utombordsmotor. Det var båten och motorn som gjorde största intrycket på dåtidens tynderöpojkar, inte båtens ägare.

– Båten var en pärla i våra ögon, berättar Jarl Larsson som växte upp på Åkerö och är en av de få som minns ryssen och som träffat honom.

Våren 2009 skingrades dimmorna kring denne namnlöse man som bodde på Småskären på Åstöns sydsida under 1950-talet. Ett fördjupat hembygdsprojekt i nutidshistoria genomfördes i Tynderös varma och levande Bygdegård. När projektet startade i mars visste ingen på Tynderö vad mannen hette, varifrån han kom och vart han tog vägen.

Jarl Larsson visste mest men det var inte mycket.

Hans liv skulle ha kunnat vara en roman. Han flydde från revolutionen i Ryssland, flydde från nazisterna när andra världskriget bröt ut och fann sin fristad på Småskären.

Han hade namnet "Oleg Janekow" i bakhuvudet. Men intensiva sökningar på det namnet i alla tänkbara arkiv var resultatlösa. Det var i alla fall upptakten till en spännande utredning som med Sundsvalls Tidnings hjälp rullade upp det märkvärdigaste av människoöden.

ST skrev om hembygdsprojektet och den okände "Janekow" och genast började telefonerna ringa.

– Det måste vara farbror Olle ni letar efter, sade Ann Fredbäck i Söråker som ringde först.

Ann nystade sedan upp det mesta. Hennes far hade arbetat med "ryssen" och Ann hade tillgång till de få föremål han lämnade efter sig.

I dag vet vi det mesta. Bakom den anonyme "ryssen på Småskären" dölde sig en av Sundsvallsdistriktets mest fascinerande personligheter genom tiderna. Han var som en romanfigur skapad av någon av de stora ryska författarna. Han hette Konstantin Stepanovitz Olofjannikoffs, född i Archangelsk 1885, död i Sundsvall 1962.

Olofjannikoffs 77 år på jorden var fyllda av så mycket dramatik, faror, överlevnadskonst och anpassningsförmåga att man häpnar. Att han på sin ålders höst fann ro och livsglädje som en del i en stor och underbar natur på det lilla kala skäret på Åstön känns som om att livet gjorde honom rättvisa till slut.

Olofjannikoffs flydde från revolutionens Ryssland 1919, utklädd till björnjägare medan hans två bröder dödades. De var officerare i tsarens armé. Han flydde hals över huvud från Polen när nazisterna invaderade 1939. Han fick ingenting med sig någon av gångerna. Ändå byggde han upp livet gång på gång. Han blev sågverksinspektör i Ryssland och Sverige, skeppsredare i Polen, kontorist på SCA och fiskare på Åstön.

Hans liv skulle fylla flera volymer än vad Åstökrönikan kan erbjuda.

Här är i starkt sammandrag ett antal årtal och händelser i Olofjannikoffs liv. Källor är SCA:s arkiv, Nils Augusts Flodéns Sägverkspatronerna (del 2) samt namngivna personer som haft att göra med honom i Sundsvall:

1885 – Olofjannikoffs föds den andra oktober i Archangelsk vid Vita Havet i Ryssland.

1902 – Han får sin första kontakt med svensk sågverksindustri genom anställning i Petschorabolaget vid Vita Havet. Bakom bolaget fanns bland andra disponenten Enhörning på Kubikenborg. Den unge Olofjannikoffs skickades i två omgångar till Sundsvallsdistriktet för att lära sig svenska och praktisera i sågverksbranschen.

1906 – Enhörning flyttade sina intressen från Petschora till Kovda, i den västligaste delen av Vita Havet. Disponenten uttryckte sin önskan att "den lille ryssen som varit i Petschora" skulle anställas i Kovda. Detta skedde den 15 juni. Han fick arbete som kassör och bokförare.

1913 – Olofjannikoffs är åter på svensk mark och köper i Söderhamn bogserbåten Hurtig, byggd 1891, för 45 000 kronor. (källa: www.tugboatlars.se). Hurtig hamnade i Vita Havet och Olofjannikoffs köpte förmodligen fartyget på uppdrag av Mauritz Magnusson som blivit disponent vid Kovda-sågen. Magnusson och Olofjannikoffs kommer att ha mycket att göra med varandra i livet.

1915 – Olofjannikoffs kallas till fronttjänst i det pågående första världskriget. Det blev istället arbete vid byggandet av järnvägen till Murmansk.

1917 – I april tillträder Olofjannikoffs sitt första riktiga chefsjobb. Han har utsetts till disponent i det engelska företaget Stewarts med sågverk i Kovda. Den befattningen räddade honom också från att mobiliseras till fronttjänst.

1919 – Inbördeskrig i Ryssland och besvärigheterna kulminerar för de utländskt ägda sågverken vid Vita Havet. Vid strider mellan armén och rödgardister i närheten av Archangelsk i december stupar Olofjannikoffs två bröder som var unga officerare.

1920 – I slutet av februari har de röda tagit kontrollen i norra Ryssland. Den första mars blir läget ohållbart för Olofjannikoff och övriga cheftjänstemän i utländsk tjänst vid sågverken vid Vita Havet. Disponenterna Mauritz Magnusson, Konstantin Stephanovitz Olofjannikoffs samt Magnussons bror Carl-Edward och svensken Erik Wallin rustar sig för vad de kallar björnjakt i Karelen. Utklädda till björnjägare tar de sig på skidor de 20 milen till finska gränsen. En disponent som valde att stanna blev arkebuserad. De fyra som undkom lyckades bland annat passera en järnväg med vaktposterar.

Efter en tid i Uleåborg i Finland fisk ryssen Olofjannikoffs utresetillstånd till Sverige. Han hamnade på nytt i Sundsvall där han bodde på hotell Knaust ett halvt år. Hans engelska arbetsgivare Stewarts betalade notan. Kvar uppe i Vita Havet blev bland annat bogserbåten Hurtig som sannolikt togs i beslag av Sovjetsstaten.

1921 – Nu flyttade Olofjannikoffs till Östersund. Här

försörjde han sig på att ge lektioner i ryska. Majoriteten av eleverna var svenska officerare.

1922 – Svenska Handelsbanken anförtror åt ryssen Olofjannikoffs uppdraget som inspektor vid Västerviks ångsåg på Frösön i Jämtland. Han skötte också bokföring och kassörssysslor.

1923 – Körkort för automobil utfärdas för ryske undersåten, disponent Olofjannikoffs, av länsstyrelsen i Östersund.

1928 – Olofjannikoffs ansöker om svenskt medborgarskap vilket han så småningom får. Advokat Arendt Berggren, med tidigare intressen i de svenska sågverksatsningarna vid Vita Havet, skriver ett intyg där superlativerna överträffas varandra: Olofjannikoffs har ådagalagt "ett nyktert och ordentligt levnadssätt och en oklanderlig vandel, gjort sig känd som en redbar och pålitlig person samt skött sitt arbete på ett mönstergillt och hedrande sätt".

– Han, om någon, synes böra beredas förmånen av att upptagas till svensk medborgare, skriver advokat Berggren.

1931 – Nu börjar en ny framgångssaga för Olofjannikoffs. Han syster är gift med en polsk sjökapten och han lockas till "nya arbetsuppgifter" i Polen. Första året gick åt till studier i polska. Olofjannikoffs flyttade till Gdynia och fick anställning som clerk i en skepps-handelsfirma. Så småningom flyttade han över till en ny firma i samma bransch med judiska ägarintressen. Han fick goda villkor men efter tre år måste firman läggas ner eftersom judiskt kapital portförbjöds.

Olofjannikoffs blev delägare i en ny firma tillsammans med två polska officerare. Nu följde några goda år. Affärerna gick storartat. Firmans 36 anställda hade arbete både dag och natt. Olofjannikoffs var på väg att bli en förmögen man.

1939 – I september är den goda tiden slut. Tyskland besegrar Polen på en vecka, Gdynia ockuperas och tyskarna lägger beslag på allt. Hans två kompanjoner mobiliseras. Själv håller Olofjannikoffs ut till i mitten av oktober då han tvingas ta sin tillflykt till den svenska sjömanskyrkan. Detta är hans egen uppgift i boken

Sågverkspatronerna. Hans uppgifter bekräftas av de handlingar som Ann Fredbäck i Söråker kan redovisa från Olofjannikoffs kvarlätenskap. Där finns en biljett från "Mitteleuropäisches Reisebüro", stämplad den 14 oktober 1939.

Det var ett livsviktigt dokument som Olofjannikoffs sparade bland sina tillhörigheter livet ut. Det var biljetten till Sassnitz och färjan till Trelleborg och friheten. Allt han byggt upp i Polen fick han lämna och fly för livet. Reskassan bestod av sju mark och femtio pfennig samt 25 öre i svenska pengar.

När han kom till Stockholm den 17 oktober hade han inte ätit på tre dygn. Och visst är det märkligt att hans biljett till friheten ska dyka upp i Åstökrönikan 70 år senare !

Olofjannikoffs kom alltså tillbaka till Sverige i oktober 1939 och här tar hans internationella äventyr slut. Han blir kvar i Sverige och Sundsvall livet ut. På ett bankkonto i Stockholm hade han säkrat en del av sina tillgångar och var inte i akut nöd.

Den största tillgången var ändå kontakten med gamle vännen Mauritz Magnusson. Det var med denne Magnusson som han utklädd till björnjägare lyckades fly ur Ryssland 1920. Nu var Magnusson välbeställd chef i SCA på Kubikenborg. Magnusson och Cellulosabolaget anställde Olofjannikoffs omgående. Han började den 11 november, mindre än en månad sedan han flytt från nazisterna i Polen.

Det var resultatet av ett verkligt gentlemens agreement. Olofjannikoffs framstår som en verklig gentleman i alla beskrivningar, handlingar och allt arkivmaterial som finns om hans person – och tydligen var Magnusson likadan.

1941 – Nu kärvar det till sig igen när vännen Magnusson lämnar Kubikenborg och flyttar till

Sparreholm. Olofjannikoffs hade fått bo och äta billigt hos sin vän i nästan två år. Men nu var det slut. Han tvingades flytta till en liten etta med kokvrå nära Grönborgs på Storgatan 64. Där kom han sedan att bo när han inte var i fiskarstugan på Småskären.

1943 – Olofjannikoffs tvingas skriva ett brev med begäran om dyrtidstillägg till SCA-chefen Göransson. Han redogör noggrant för levnadskostnaderna för en "ogift, frisk person" och finner att "de högst 300

kronor per månad som förtjänas av mig i koncerntjänst räcker tyvärr ej till täckning av de nödvändigaste utgifterna". Han tvingades ta ut 70 – 75 kronor varje månad från sina sparade medel från bättre tider för att "kunna leva medelmåttigt". Dessa bankmedel började nu tryta. Brevet ledde till en löneförhöjning,

Olofjannikoffs blev kvar i SCA:s tjänst fram till sin pension. Han arbetade bland annat på gamla huvudkontoret och på Fönsterfabriken i Kubikenborg.

1949 – I en gammal verkstadslokal från Enhörnings tid på Kubikenborg bygger Olofjannikoffs den båt som ska föra honom till Småskären. Han arbetar i två år och resultatet blir en vacker passbåt i furu och mahogny som får sin kajplats i Selångersån, strax väster om nuvarande bron vid Sporthallen. *

1953 – Olofjannikoffs går i pension från SCA.

1962 – Olofjannikoffs avlider i Sundsvall, 77 år gammal. Inga nära anhöriga finns.

Han slutade alltså sitt turbulenta yrkesliv med en lite mer blygsam post på SCA:s huvudkontor. I staden Sundsvall var han välkänd, en gentleman som möttes med respekt.

Han höll kurser i ryska, talade gärna om rysk kultur men ogärna om Sovjetstaten. Han kände sig som en svensk men måste ändå ha känts lite exotisk när han promenerade på stan i sin skinnjacka, med den bruna baskern på huvudet.

På Tynderö var han en namnlös ryss som bodde inom svenskt militärt skyddsområde under det kalla krigets kallaste dagar. Inte ens militären kände till Tynderös förste internationelle sommargäst.

Sven Jansson

Mytomspunnen och lågmäld. Det finns inte många bilder på ryssen på Småskären men här sitter han i sin lilla jolle på en av fisketurerna på Åstöns sörsida.